

De Relatie tussen Opvoedgedrag, Temperament en de Sociaal-Emotionele
Ontwikkeling van Peuters
Carolien Bibo, Loïs Bronkhorst, Elisa Duinhof en Gerdien Stoel
Universiteit Utrecht

Studenten:	Carolien Bibo	3473724
	Loïs Bronkhorst	3278956
	Elisa Duinhof	3465594
	Gerdien Stoel	3489035

Opleiding: Pedagogische Wetenschappen
Cursus: Bachelor Thesis (20060004211-3)
Werkgroep: 27, subgroep 2
Docent: Mw. Marjanneke de Jong
Datum: 14-06-2012

Abstract

Het is van belang dat een kind zich goed ontwikkelt op sociaal-emotioneel vlak. Kinderen met een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling vertonen vaak probleemgedrag. Diverse onderzoeksresultaten tonen aan dat de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind samenhangt met het opvoedgedrag van de ouders. Deze studie onderzoekt de relatie tussen opvoedgedrag, temperament en de sociaal-emotionele ontwikkeling van peuters. De steekproef bestaat uit 50 moeders in de leeftijd van 21 tot 43 jaar, $M = 31.73$, $SD = 4.48$, met een kind van 18 maanden oud, $M = 18.10$, $SD = .21$. Uit de resultaten blijkt dat een hogere mate van sensitiviteit van de moeder samenhangt met minder probleemgedrag van het kind. Daarnaast blijken kinderen van moeders die meer vasthoudend aandachttrichtend gedrag vertonen zich beter te ontwikkelen op sociaal-emotioneel vlak. Sturend aandachttrichtend gedrag hangt volgens de resultaten niet samen met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Tevens is er sprake van een interactie tussen vasthoudend gedrag en de sensitiviteit van de moeder. De relatie tussen vasthoudend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is afhankelijk van het sensitiviteitsniveau van de moeder. Daarnaast blijkt het negatief affect van het kind niet significant samen te hangen met de sensitiviteit en het aandachttrichtend gedrag van de moeder. Verder onderzoek is vereist om de relatie tussen het vasthoudend gedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te verduidelijken. Hiervoor is het van belang dat verder onderzoek wordt gedaan naar het onderscheid tussen vasthoudend en sturend gedrag.

Keywords: opvoedgedrag, temperament, sociaal-emotionele ontwikkeling, peuter

De Relatie tussen Opvoedgedrag, Temperament en de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van Peuters

Het is belangrijk dat een kind zich op sociaal-emotioneel vlak goed ontwikkelt. Kinderen met een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling vertonen vaak probleemgedrag, waaronder moeilijkheden op het gebied van zelfregulatie (Carter, Briggs-Gowan, & Ornstein Davis, 2004). Het is noodzakelijk problemen op sociaal en emotioneel vlak zo vroeg en accuraat mogelijk vast te stellen. Kinderen kunnen hierdoor geholpen worden in het ontwikkelen van emotionele en sociale vaardigheden en op deze wijze kan de kans op speciaal onderwijs, uithuisplaatsing en problemen op latere leeftijd verkleind worden (Squires, Bricker, Heo, & Twombly, 2001). Om deze problemen tijdig vast te stellen is het van belang inzicht te krijgen in de factoren die samenhangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een van de factoren die samenhangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling van een kind is het opvoedgedrag van de ouders. In het bijzonder in de peutertijd is de opvoeding van invloed op de ontwikkelingsuitkomsten van het kind (Maccoby, 2000). Ook Bronfenbrenner (1989) onderschrijft het belang van de ouder in de ontwikkeling van een kind. Hij ontleent uit zijn bio-ecologische model een aantal proposities, waarvan de eerste aangeeft dat de rol van de opvoeder een vereiste is in de ontwikkeling van een kind. Hieruit blijkt dat het belangrijk is om meer inzicht te krijgen in de rol van specifieke opvoedkenmerken in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Naast de rol van opvoedgedrag in de ontwikkeling van het kind, lokt het kind opvoedgedrag uit; ouders reageren op het temperament van het kind (Collins, Maccoby, Steinberg, Hetherington, & Bornstein, 2000; Lengua, 2006). In deze studie wordt de relatie onderzocht tussen opvoedgedrag van de moeder, zowel sensitiviteit als aandachttrichtend gedrag, en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind in de peutertijd. Daarnaast wordt gekeken naar de relatie tussen temperament van het kind en deze opvoedkenmerken.

Opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind

Zoals gezegd is het vroeg en accuraat vaststellen van problemen in de sociaal-emotionele ontwikkeling noodzakelijk voor het verbeteren van ontwikkelingsuitkomsten en het welzijn van het kind (Squires et al., 2001). De sociaal-emotionele ontwikkeling is een continu proces van verandering dat op sociaal en emotioneel vlak in een individu plaatsvindt (Shaffer, 2009). Problemen met de sociaal-emotionele ontwikkeling uiten zich vaak in internaliserend en externaliserend probleemgedrag en op het gebied van zelfregulatie (Carter et al., 2004). Volgens Bronfenbrenner (1989) is de rol van de opvoeder een vereiste in de ontwikkeling van een kind. Volgens zijn bio-ecologische model is er binnen de opvoeding sprake van proximale processen, welke van belang zijn voor het in gang zetten van een optimale ontwikkeling (Bronfenbrenner & Ceci, 1994).

Ook Davidov en Grusec (2006) onderschrijven het unieke effect dat opvoedgedrag van de ouders heeft op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Sensitiviteit is een van de opvoedkenmerken die positief gerelateerd is aan de ontwikkeling van zelfregulatie van kinderen (Davidov & Grusec, 2006; Eisenberg, Cumberland, & Spinrad, 1998; Eisenberg et al., 2001; Grusec & Davidov, 2007; Power, 2009; Von Suchodoletz, Trommsdorff, & Heikamp, 2011). Volgens Ainsworth, Blehar, Waters, en Wall (1978) wordt een sensitieve opvoeding gekenmerkt door positief affect, gepaste variatie in affect, consistentie, een laag niveau van irritatie en boosheid, aandacht en gerichtheid op het kind. Naast zelfregulatie beïnvloedt sensitiviteit tevens de ontwikkeling van sociale vaardigheden (Davidov & Grusec, 2006; Eisenberg et al., 2001; Steelman, Assel, Swank, Smith, & Landry, 2002) en de ontwikkeling van het gedrag van een kind, met name op externaliserend vlak (Caspi et al., 2004; Eisenberg et al., 1998; Eisenberg et al., 2001). Gebaseerd op bovenstaande onderzoeksresultaten wordt verwacht dat een sensitieve opvoeding positief gerelateerd is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind.

Naast sensitiviteit is ook het vertonen van aandachttrichtend gedrag van de ouders een opvoedkenmerk. Met betrekking tot aandachttrichtend gedrag kan er onderscheid gemaakt worden tussen vasthoudend en sturend aandachttrichtend gedrag (Landry & Chapieski, 1989; Landry, Smith, Swank, & Miller-Loncar, 2000; Laakso, Poikkeus, Eklund, & Lyytinen, 2000). Volgens Landry e.a. (2000) houdt vasthoudend aandachttrichtend gedrag de aandacht van het kind gericht op de activiteit of het object van aandacht. Sturend aandachttrichtend gedrag is een gedraging om het kind duidelijk te maken wat er van hem verwacht wordt en verplaatst de aandacht van het kind (Landry, Smith, Miller-Loncar, & Swank, 1998; Landry et al., 2000). Bij vasthoudend aandachttrichtend gedrag heeft het kind de leiding (Laakso et al., 2000), terwijl bij sturend aandachttrichtend gedrag het kind juist minder keuzeruimte heeft (Landry et al., 1998).

Met name vasthoudend aandachttrichtend gedrag heeft positieve effecten op de ontwikkeling van het kind: er wordt een basis gelegd voor cognitieve, sociale en probleemoplossende vaardigheden (Bono & Stifter, 2003; Laakso et al., 2000; Landry et al., 1998; Landry et al., 2000; Klein & Feldman, 2007; Smith, Landry, & Swank, 2000) en het stimuleert het kind om meer initiatief te nemen en responsief te zijn (Landry et al., 1998; Laakso et al., 2000). Sturend aandachttrichtend gedrag is op jonge leeftijd positief (Vaughan et al., 2003), maar heeft vanaf de kleutertijd steeds meer negatieve effecten, omdat het dan te controlerend wordt (Graziano, Calkins, & Keane, 2011; Landry et al., 1998). In eerdere onderzoeken is niet veel aandacht besteed aan de vraag of er een relatie is tussen aandachttrichtend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Aangezien er wel een relatie tussen aandachttrichtend gedrag en de taal- en cognitieve

ontwikkeling is gevonden en de sociaal-emotionele ontwikkeling samenhangt met deze ontwikkelingsdomeinen (Carter et al., 2004), wordt verwacht dat zowel sturend als vasthoudend aandachttrichtend gedrag een positieve relatie heeft met de sociaal-emotionele ontwikkeling.

Negatief affect van het kind en opvoedgedrag

Behalve dat opvoedgedrag van de ouders gerelateerd is aan de ontwikkeling van het kind, lokt het kind ook opvoedgedrag uit. Eén van de kenmerken van het kind die gerelateerd zijn aan het gedrag van ouders is het temperament van het kind (Collins et al., 2000; Lengua, 2006), met name moeilijk temperament. In de eerste levensjaren is een kernelement van moeilijk temperament negatief affect (Rothbart & Bates, 2006). Negatief affect wordt gekenmerkt door frustratie, irritatie, angst, ongemak en verdriet (Kiff, Liliana, Lengua, & Zalewski, 2011; Van den Boom & Hoeksma, 1994). Kinderen met een moeilijk temperament lijken ander opvoedgedrag uit te lokken dan kinderen met een makkelijk temperament (Coplan, Reichel, & Rowan, 2009; Eisenberg et al., 1999; Kochanska, Friesenborg, Lange, & Martel, 2004; Neitzel & Stright, 2004; Porter et al., 2005; Scaramella, Sohr-Preston, Mirabile, Robison, & Callahan, 2008).

Er is veel onderzoek gedaan naar de relatie tussen negatief affect van het kind en sensitief opvoedgedrag van de moeder. Enerzijds zijn er diverse onderzoeksresultaten die een negatieve relatie laten zien tussen de mate van negatief affect van het kind en de sensitiviteit van de moeder (Feldman, Greenbaum, Mayes, & Erlich, 1997; Mills-Koonce et al., 2007; Scaramella et al., 2008). Zo blijken moeders van kinderen die prikkelbaar zijn, een kenmerk van negatief affect, minder effectieve stimulerende gedragingen, minder lichamelijk en visueel contact en vaker kalmerend gedrag te vertonen. Moeders met niet-prikkelbare kinderen laten systematisch meer sensitief opvoedgedrag zien dan moeders met prikkelbare kinderen (Van den Boom & Hoeksma, 1994). Dit is problematisch, aangezien onderzoeksresultaten suggereren dat juist kinderen met een moeilijk temperament, gekenmerkt door een hoge mate van negatief affect, baat hebben bij een positieve, responsieve en sensitieve opvoeding (Leerkes, Blankson, & O'Brien, 2009; Rothbart & Bates, 2006).

Anderzijds zijn er onderzoeken die geen relatie vinden tussen het negatief affect van het kind en de sensitiviteit van de moeder (Calkins, 2002; Clark, Kochanska, & Ready, 2000). Daarnaast blijken ouderkenmerken sterkere voorspellers te zijn voor de opvoeding dan het temperament van het kind (Verhoeven, Junger, Van Aken, Dekovic, & Van Aken, 2007). Samengevat blijken onderzoekresultaten naar de relatie tussen het negatieve affect van het kind en de sensitiviteit van de moeder inconsistent. Aangezien er overwegend meer onderzoekresultaten zijn die de relatie tussen het negatieve affect van het kind en sensitief gedrag van de moeder bevestigen, is de verwachting dat er sprake is van een negatieve relatie tussen het negatief affect van het kind en de

sensitiviteit van de moeder.

In tegenstelling tot sensitiviteit, is er weinig onderzoek gedaan naar het verband tussen het negatief affect van het kind en aandachttrichtend gedrag van de moeder. Desondanks zijn er verschillende aanwijzingen voor dit verband. Allereerst roepen kinderen met een moeilijk temperament een verhoogde mate van controle van de moeder op (Gaertner, Spinrad, & Eisenberg, 2008). Kinderen die gewend raken aan een verhoogde mate van moederlijke controle, raken mogelijk minder gemotiveerd om interesse te tonen in de omgeving en vertonen problemen in het initiëren en vasthouden van de aandacht (Gaertner et al., 2008; Kochanska et al., 2004). Door deze problemen wordt verwacht dat het vertonen van aandachttrichtend gedrag door de moeder wordt bemoeilijkt. Daarnaast wordt negatief affect in verband gebracht met andere kindgedragingen die mogelijk het aandachttrichtend gedrag beïnvloeden. Zo laat onderzoek van Rothbart en Ahadi (1994) zien dat kinderen met een hoge mate van negatief affect vermijdend gedrag vertonen en dat het de ontwikkeling van de zelfregulatie van het kind tegenwerkt. Het is aannemelijk dat deze kindgedraging het aandachttrichtend gedrag van de moeder bemoeilijkt. Op grond van bovenstaande bevindingen wordt dan ook verwacht dat negatief affect van het kind negatief gerelateerd is aan het aandachttrichtend gedrag van de moeder.

Samenvattend wordt er in deze studie onderzocht wat de relatie is tussen sensitief en aandachttrichtend opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Daarnaast wordt onderzocht hoe temperament van het kind (i.e. negatief affect) is gerelateerd aan opvoedgedrag. Verwacht wordt dat zowel sensitief als aandachttrichtend opvoedgedrag positief samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Daarnaast is de verwachting dat het temperament van het kind negatief gerelateerd is aan zowel sensitief als aandachttrichtend opvoedgedrag van de moeder.

Methode

Participanten

De participanten bestaan uit 50 moeders in de leeftijd van 21 tot 43 jaar, $M = 31.73$, $SD = 4.48$, met hun kind van 18 maanden oud, $M = 18.10$, $SD = .21$. Van de moeders heeft 66% een HBO opleiding of hoger afgerond. Bijna alle moeders, 96%, hebben een Nederlandse nationaliteit. De groep onderzochte kinderen bestaat uit 26 jongens en 24 meisjes.

Procedure

De data uit deze studie is onderdeel van een longitudinale studie naar de ontwikkeling van matig te vroeg geboren kinderen. Participanten zijn geworven middels een selecte steekproef. Kinderartsen en gynaecologen uit negen ziekenhuizen in de omgeving van Utrecht nodigden moeders, op het moment dat hun kind 10 maanden oud

was, door middel van een brief uit deel te nemen aan het project. Het responspercentage was 29%. Er vonden drie meetmomenten plaats, op het moment dat het kind 12, 18 en 24 maanden oud was. De data die in deze studie gebruikt wordt, is verzameld middels vragenlijsten en observaties, die zijn afgenomen tijdens het tweede meetmoment. De vragenlijsten hebben betrekking op kindkenmerken, de ontwikkeling van het kind, het opvoedgedrag van de ouder en enkele achtergrondvariabelen. De observatie vond plaats in een laboratoriumruimte, waar de testleider de moeder verzocht om samen met het kind een drietal opdrachten van elk vijf minuten uit te voeren. Deze opdrachten werden op videocamera vastgelegd en waren achtereenvolgens: vrij spel, het lezen van een boek en het maken van een puzzel.

Meetinstrumenten

Sociaal-emotionele ontwikkeling. De Ages and Stages Questionnaire: Social-Emotional (ASQ SE; Squires, Bricker, & Twombly, 2002), meet de mate van de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Deze vragenlijst bestaat uit 26 items, waarbij de moeder aangeeft in hoeverre een item van toepassing is: meestal (0), soms (5) of zelden of nooit (10). Een voorbeelditem is: 'Doet uw kind zichzelf opzettelijk pijn?'. Tevens geeft de moeder per item aan of ze zich hier zorgen over maakt (ja = 5, nee = 0). Wanneer de som van alle items wordt samengenomen, zijn hogere scores indicatief voor meer sociaal-emotioneel probleemgedrag. Negen items dienen omgepoold te worden. De interne consistentie van deze schaal is laag, $\alpha = .41$.

Sensitiviteit. Om te meten in welke mate de moeder sensitief gedrag vertoont tijdens de interactie met het kind, wordt gebruik gemaakt van de observatiemethode Coding Interactive Behavior (CIB), ontwikkeld door Feldman (1998). De CIB bestaat uit 22 ouderschalen, 16 kinderschalen, 5 dyadische schalen en 2 overige schalen. Op elke schaal kan door de observator met een cijfer van 1 (weinig) tot en met 5 (veel) worden aangegeven in welke mate het gedrag voorkomt. De schalen worden aan het eind van de vrij spelsituatie en aan het eind van de taaksituatie gescoord. Voor de taaksituatie worden de leestaak en de puzzeltaak, die beide vijf minuten in beslag nemen, samengenomen. In deze studie worden, om sensitiviteit te meten, de volgende ouderschalen gebruikt: erkenning/begrip, positief affect, vocale duidelijkheid, gepaste variatie in effect, vindingrijkheid en steunende aanwezigheid. Van de dyadische schalen wordt de aanpassing-regulatie schaal gebruikt. Om de mate waarin de moeder sensitief gedrag vertoont te bepalen, wordt de gemiddelde score op deze schalen berekend. Er is sprake van een hoge mate van interne consistentie op deze schalen, $\alpha = .84$. De CIB wordt uitgevoerd door zeven observatoren. De ouder- en overige schalen worden gescoord door drie ouderobservatoren. De kind-, dyadische- en overige schalen worden gescoord door drie kindobservatoren. Daarnaast is er een zevende onafhankelijke observator die 10% van de totale hoeveelheid bandjes heeft gescoord om de

betrouwbaarheid van de observaties te vergroten. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid is voor de CIB kind- en ouderobservaties met een intraclass correlatie van .77, voldoende.

Aandachtrichtend gedrag. Met behulp van de Parental Attention Direction (PAD; De Jong, Verhoeven, & Van Baar, 2012), wordt de mate van aandachttrichtend gedrag van de moeder gemeten. Tijdens het observeren wordt het voorkomen van 28 verschillende gedragingen gescoord, welke zijn onderverdeeld in fysiek (op schoot pakken), verbaal (naam zeggen) en een combinatie van fysiek en verbaal (aanwijzen van speelgoed door moeder terwijl zij het speelgoed benoemt). Aandachtrichtend gedrag is onderverdeeld in sturend en vasthoudend gedrag. Bij beide soorten gedragingen zijn de 28 verschillende gedragingen gescoord in zowel een vrij spel- als een taaksituatie. De taaksituatie bestaat uit de leesopdracht en de puzzelopdracht, die beide vier minuten duren. In tegenstelling tot de CIB, waarbij één schaal wordt gebruikt voor het scoren, wordt bij de PAD gebruik gemaakt van een frequentiemeting. De frequenties van de gedragingen worden apart genoteerd voor de vrij spel- en taaksituatie. De eerste vier minuten van de observatie worden de gedragingen in de vrij spelsituatie gescoord. Daaropvolgend wordt de taaksituatie gescoord. Tussen de vrij spel- en beide taaksituaties is er sprake van een overgangstijd van een minuut waarin niet wordt gescoord. De PAD is gescoord door twee observatoren en één onafhankelijke observator om de betrouwbaarheid van de observaties te vergroten. Van de totale hoeveelheid bandjes is 10% dubbel gescoord door de onafhankelijke observator om de betrouwbaarheid te vergroten. De interne consistentie van de PAD is voldoende voor vasthoudend gedrag, $\alpha = .68$, sturend gedrag in taaksituatie, $\alpha = .79$, en voor sturend gedrag in de vrij spelsituatie, $\alpha = .65$. De interbeoordelaarsbetrouwbaarheid van de PAD is goed, met een intraclass correlatie van .89.

Negatief affect. De mate van negatief affect bij kinderen wordt gemeten aan de hand van de Early Child Behavior Questionnaire – Very Short Form (ECBQ-VSF), ontwikkeld door Putnam, Jacobs, Gartstein, & Rothbart (2010). De ECBQ-VSF bestaat uit 36 items, waarvan 12 items negatief affect meten. Een voorbeeld van een item is: 'Wanneer hij/zij van slag was, hoe vaak werd uw kind gemakkelijk kalm.' Per item geeft de moeder aan hoe vaak het gedrag is voorgekomen, met een cijfer van 1 (nooit) tot en met 7 (altijd) of met een X (nooit in die situatie gezien). Hogere scores duiden op een hogere mate van negatief affect, waarbij één item omgepooled dient te worden. De interne consistentie van de gebruikte schaal is laag, $\alpha = .44$.

Resultaten

Preliminare analyses

Bij het meten van sensitiviteit, vasthoudend en sturend gedrag was sprake van een vrij spel- en een taaksituatie. Om na te gaan of het opvoedgedrag in deze situaties vergelijkbaar is, is een correlatieanalyse uitgevoerd. Voor zowel sensitiviteit als vasthoudend aandachttrichtend gedrag blijkt dat het gedrag in de vrij spel- en taaksituatie significant met elkaar samenhangt, respectievelijk $r = .63, p < .001$ en $r = .58, p < .001$. Daarom wordt voor zowel sensitiviteit als vasthoudend gedrag de vrij spel- en taaksituatie samengenomen tot één variabele. Het sturend gedrag van de moeder in de vrij spelsituatie hangt niet samen met het sturend gedrag van de moeder in de taaksituatie, $r = .04, p = .81$. Om deze reden wordt het sturend gedrag van de moeder in zowel de vrij spelsituatie als in de taaksituatie als twee aparte variabelen meegenomen in de analyses.

Tabel 1

Gemiddelden, Standaarddeviaties en Correlaties tussen Opvoedgedrag, de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling en Negatief Affect

	1.	2.	3.	4.	5.	6.
Opvoedgedragingen						
1.Sensitiviteit						
2.Vasthoudend gedrag	.45**					
3.Sturend gedrag in taak	.06	-.19				
4.Sturend gedrag in spel	.15	.22	.04			
Kindkenmerken						
5.Soc.-emo. ontwikkeling	-.26 [†]	-.40**	.00	-.09		
6.Negatief affect	.19	-.05	-.04	-.19	.04	
<i>M</i>	4.41	174.84	44.18	9.38	20.81	2.81
<i>SD</i>	0.41	51.34	28.91	6.39	13.59	0.48

[†] $p < .10$, ** $p < .01$

Beschrijvende statistieken

Tabel 1 laat de beschrijvende statistieken zien van de opvoed- en kindkenmerken. Op sociaal-emotionele ontwikkeling scoren kinderen gemiddeld 20.81, $SD = 13.59$. Omdat een score van 50 of meer punten aangeeft dat er sprake is van probleemgedrag, betekent dit dat de kinderen in deze steekproef gemiddeld weinig probleemgedrag laten zien op sociaal-emotioneel gebied. Aangezien sensitiviteit op een vijfpuntsschaal

gemeten is, blijkt dat moeders een hoge mate van sensitief gedrag vertonen, $M = 4.41$, $SD = .41$. Moeders laten gemiddeld 174.48 vasthoudende gedragingen zien, $SD = 51.34$, gemiddeld 9.38 sturende gedragingen in de vrij spelsituatie, $SD = 6.39$, en gemiddeld 44.18 sturende gedragingen in de taaksituatie, $SD = 28.91$. Uit de resultaten van een gepaarde t-test blijkt dat de mate van vasthoudend gedrag van de moeder significant hoger is dan het sturend gedrag van de moeder in zowel de vrij spelsituatie, $t(49) = 17.60$, $p < .001$, als in de taaksituatie $t(49) = 9.02$, $p < .001$. Daarnaast vertonen moeders, nadat er gecorrigeerd is voor de lengte van de situatie, significant meer sturend gedrag in de taaksituatie ten opzichte van de vrij spelsituatie, $t(49) = -5.76$, $p < .001$. Het negatief affect van het kind wordt op een zevenpuntsschaal gemeten, wat betekent dat de kinderen in deze steekproef een lage mate van negatief affect vertonen, $M = 2.81$, $SD = .48$.

De relatie tussen opvoedgedrag en sociaal-emotionele ontwikkeling

Om de relatie tussen opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind te onderzoeken, is een correlatieanalyse uitgevoerd. Uit Tabel 1 blijkt dat het sensitief opvoedgedrag van de moeder significant, negatief samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, $r = -.26$, $p < .10$. Dit betekent dat meer sensitief gedrag van de moeder samenhangt met minder probleemgedrag bij het kind op sociaal-emotioneel gebied. Er is tevens sprake van een significant, negatief verband, $r = -.40$, $p < .01$, tussen de mate waarin de moeder vasthoudend gedrag vertoont en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Hieruit blijkt dat kinderen van moeders die meer vasthoudend gedrag laten zien, minder probleemgedrag vertonen. Er is geen significant verband gevonden tussen het sturend gedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind in de vrij spel- en de taaksituatie, respectievelijk, $r = -.09$, $p = .54$ en, $r = .00$, $p = .98$. Dit betekent dat er geen sprake is van een verband tussen sturend gedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Om te onderzoeken wat de relatieve bijdrage van vasthoudend gedrag en sensitiviteit is aan de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, is een multipele regressie analyse uitgevoerd. Daarnaast is er in de multipele regressie een interactieterm opgenomen om te onderzoeken of er sprake is van een interactie effect (zie Tabel 2). Uit de multipele regressie analyse blijkt dat vasthoudend gedrag, sensitiviteit en de interactieterm samen 30% van de variantie in de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind voorspellen, $R^2 = .30$, $F(3,49) = 6.45$, $p < .05$. Vasthoudend gedrag heeft een significante voorspellende waarde, $\beta = -.38$, $p < .05$, in tegenstelling tot de sensitiviteit van de moeder, die niet significant voorspellend is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind, $\beta = .02$, $p = .88$. Naarmate een moeder meer vasthoudend gedrag vertoont, is er sprake van minder probleemgedrag bij het kind. Daarnaast is er sprake van een interactie effect. Het effect van vasthoudend gedrag op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind is

afhankelijk van het sensitiviteitsniveau van de moeder, $\beta = .37, p < .05$, (zie Tabel 2). Wanneer moeders hoog scoren op sensitiviteit heeft het niveau van vasthoudend gedrag van de moeder geen effect op het sociaal-emotioneel probleemgedrag van het kind. Echter, bij kinderen van moeders die laag of gemiddeld scoren op sensitiviteit heeft de mate waarin moeders vasthoudend gedrag vertonen wel effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Deze kinderen vertonen minder probleemgedrag naarmate de moeder meer vasthoudend gedrag vertoont. Dit effect is het grootst voor moeders die laag scoren op sensitiviteit. Als moeders zowel laag scoren op sensitiviteit als vasthoudend gedrag, laten kinderen het meeste probleemgedrag zien (zie Figuur 1).

Tabel 2

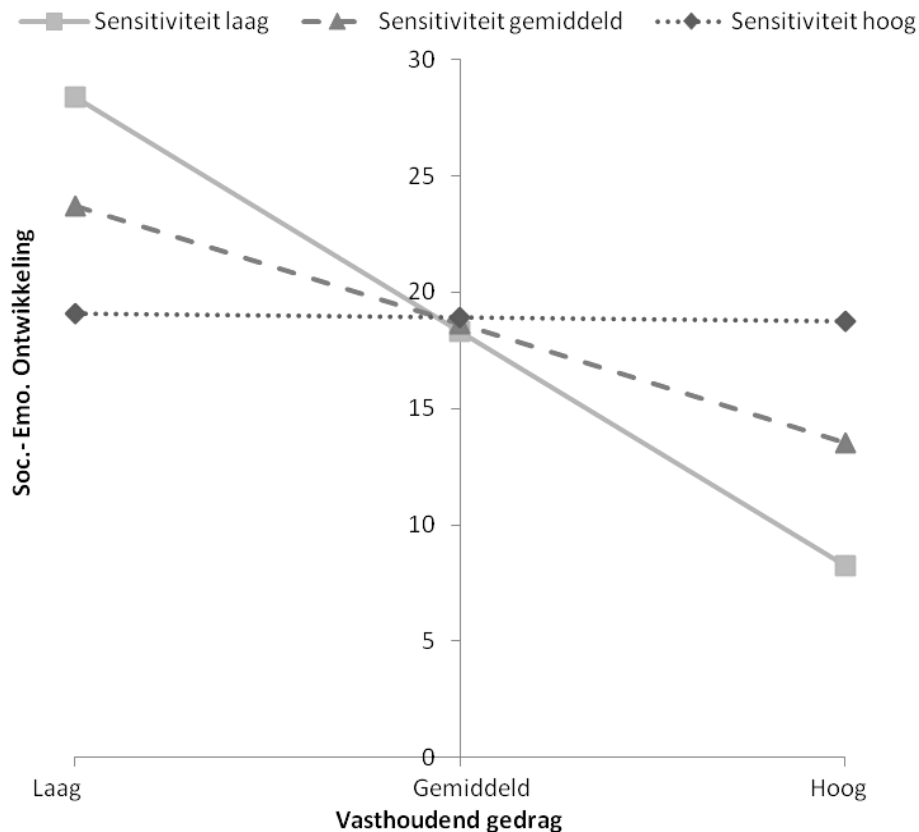
Multipole Regressie Analyse van Sensitiviteit en Vasthoudend Gedrag op de Sociaal-Emotionele Ontwikkeling van het Kind

Variabele	Sociaal-emotionele ontwikkeling	
	<i>B</i>	<i>B</i>
Vasthoudend gedrag	-5.11*	-.38*
Sensitiviteit	.30	.02
Vasthoudend gedrag x Sensitiviteit	4.97*	.37*
R^2		.30
F		6.45*
n		50

* $p < .05$

De relatie tussen negatief affect van het kind en opvoedgedrag

Er is gebruik gemaakt van een correlatie analyse om het verband tussen negatief affect van het kind en het opvoedgedrag van de moeder te onderzoeken (zie Tabel 1). Er is er geen significant verband gevonden tussen negatief affect en de sensitiviteit van de moeder, $r = .19, p = .19$. Daarnaast is er geen significant verband gevonden tussen het negatief affect van het kind en het vasthoudend gedrag van de moeder, $r = -.05, p = .75$. Ook met betrekking tot het sturend gedrag van de moeder en het negatief affect van het kind, is er zowel in de vrij spelsituatie, $r = -.19, p = .20$, als in de taaksituatie, $r = -.04, p = .81$, geen significant verband gevonden. Dit betekent dat het negatief affect van het kind niet samenhangt met het opvoedgedrag van de moeder.

Figuur 1. Interactie Effect Sensitiviteit en Vasthoudend Gedrag op Sociaal-Emotionele ontwikkeling.

Discussie

Het doel van deze studie was het onderzoeken van de relatie tussen opvoedgedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind in de peutertijd. Dit is van belang, aangezien kinderen met een verstoorde sociaal-emotionele ontwikkeling vaak probleemgedrag vertonen (Carter et al., 2004). Uit de resultaten blijkt dat er een verband is tussen opvoedgedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Tevens werd gekeken naar de relatie tussen temperament van het kind en opvoedkenmerken. Dit verband is echter niet gevonden in deze studie.

De opvoedkenmerken die in deze studie onderzocht werden, zijn sensitiviteit van de moeder en aandachttrichtend gedrag. In overeenstemming met de verwachting is er een positief verband gevonden tussen sensitiviteit en vasthoudend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Het verband tussen sensitiviteit en de sociaal-emotionele ontwikkeling is in overeenstemming met literatuur. Zowel in het onderzoek van Davidov & Grusec (2006) als in dat van Power (2009) bevestigen de onderzoeksresultaten het positieve verband tussen sensitief opvoedgedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Daarnaast wordt de positieve samenhang tussen vasthoudend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling ondersteund door de literatuur. In eerdere onderzoeken van Landry et al. (1998) en

Landry et al. (2000) werd een positieve relatie tussen vasthoudend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling gevonden. In tegenstelling tot vasthoudend gedrag blijkt sturend gedrag, in zowel de vrij spel- als taaksituatie, niet samen te hangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling. Een verklaring hiervoor kan zijn dat moeders die hun kind als zwakker en afhankelijker zien, vaker sturend gedrag vertonen (Bono & Stifter, 2003). Hierbij is het denkbaar dat zwakte en afhankelijkheid van het kind samenhangt met een zwakkere sociaal-emotionele ontwikkeling.

Samengevat blijkt dat zowel sensitiviteit als vasthoudend gedrag een positief verband heeft met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Hierbij gaat het om een verband tussen een enkel opvoedkenmerk en de sociaal-emotionele ontwikkeling. Echter, wanneer beide kenmerken samengenomen worden, blijkt dat vasthoudend gedrag wel voorspellend is voor de sociaal-emotionele ontwikkeling, in tegenstelling tot sensitiviteit, die in deze combinatie geen voorspellende waarde meer heeft. Daarnaast blijkt dat er sprake is van een interactie effect. Als moeders een laag of gemiddeld niveau van sensitiviteit laten zien, vertonen kinderen minder sociaal-emotioneel probleemgedrag naarmate de moeder meer vasthoudend gedrag vertoont. Dit effect is het grootst voor moeders die laag scoren op sensitiviteit. Wanneer een moeder echter hoog scoort op sensitiviteit heeft de mate van vasthoudend gedrag van de moeder geen effect op de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Een zorgwekkende situatie ontstaat wanneer een moeder laag scoort op zowel sensitiviteit als vasthoudend gedrag. De kinderen van deze moeders vertonen het meeste sociaal-emotioneel probleemgedrag. In deze situatie is het van belang dat een moeder aanleert om vasthoudend gedrag te vertonen, aangezien dit gedrag een voorspellende waarde heeft voor de sociaal-emotionele ontwikkeling. Bovendien valt te verwachten dat vasthoudend gedrag voor een moeder makkelijker aan te leren is dan sensitiviteit.

Het temperamentkenmerk dat in deze studie onderzocht werd, is het negatief affect van het kind. In tegenstelling tot de verwachting tonen de resultaten aan dat het negatief affect van het kind niet gerelateerd is aan zowel het sensitief als het aandachttrichtend gedrag van de moeder in de vrij spel- en taaksituatie. Al eerder lieten onderzoeksresultaten zien dat er geen relatie bestaat tussen het negatief affect van het kind en de sensitiviteit van de moeder (Calkins, 2002; Clark et al., 2000). Dat de relatie tussen negatief affect en zowel sensitiviteit als aandachttrichtend gedrag niet gevonden wordt, kan mogelijk verklaard worden doordat ouderkenmerken sterkere voorspellers zijn voor de opvoeding dan het temperament van het kind (Verhoeven et al., 2007). Tevens blijkt dat de moeders in dit onderzoek gemiddeld hoog scoren op sensitiviteit en de kinderen gemiddeld laag scoren op negatief affect. In combinatie met de beperkte steekproefomvang van 50 participanten, moet er sprake zijn van een groot effect voordat een relatie kan worden gevonden (Field, 2009). Daarnaast is de mate van spreiding bij

het negatief affect klein. Dit kan verklaren waarom er geen relatie wordt gevonden tussen het negatief affect van het kind en het opvoedgedrag van de moeder. Omdat de verwachtingen zijn gebaseerd op een verhoogde mate van negatief affect, is de participantengroep wellicht onvoldoende representatief om goede metingen te verrichten.

Deze studie kent enkele beperkingen waardoor de resultaten met voorzichtigheid geïnterpreteerd moeten worden. Een van de beperkingen is de grootte van de steekproef. Doordat slechts 50 moeders met hun kinderen zijn opgenomen in dit onderzoek, kunnen deze resultaten niet direct gegeneraliseerd worden naar andere groepen. Een andere beperking van deze studie is dat moeders gemiddeld hoog scoorden op sensitiviteit en kinderen gemiddeld laag scoorden op zowel negatief affect als op de mate van sociaal-emotioneel probleemgedrag. Hoewel de verwachting is dat deze uitkomst representatief is voor de populatie, worden de resultaten betrouwbaarder wanneer er een evenwichtige tweedeling bestaat tussen een hoge mate en lage mate van sensitiviteit, negatief affect en het tonen van sociaal-emotioneel probleemgedrag.

Daarnaast is er in dit onderzoek maar op één moment data verzameld, waardoor het niet mogelijk is om een solide relatie tussen het opvoedgedrag van de moeder en de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind vast te stellen. Verder onderzoek, waarbij gebruik wordt gemaakt van een grotere en meer heterogene steekproef, is nodig om betere uitspraken te kunnen doen over de relaties die in deze studie onderzocht werden. Daarnaast wordt aanbevolen om een longitudinaal- of cross-sectioneel onderzoek uit te voeren, aangezien deze designs betere uitspraken kunnen doen over de richting van de relaties tussen de onderzochte variabelen.

Naast bovenstaande beperkingen, bevat deze studie ook sterke eigenschappen en brengt deze studie belangrijke bevindingen en implicaties met zich mee. Een sterk punt van deze studie is dat het voortbouwt op bestaande onderzoeken en hiermee de betrouwbaarheid van eerder gevonden resultaten vergroot. Daarnaast wordt er in deze studie onderzoek gedaan naar aandachttrichtend gedrag, waar in eerdere studies nog weinig onderzoek naar is gedaan. Hierdoor levert deze studie een belangrijke bijdrage aan de wetenschap. Het is van belang dat er verder wetenschappelijk onderzoek wordt verricht naar de relatie tussen aandachttrichtend gedrag en de sociaal-emotionele ontwikkeling van kinderen. Ook is het belangrijk het verschil tussen sturend aandachttrichtend gedrag en vasthoudend aandachttrichtend gedrag te onderzoeken, om zo het onderscheid tussen beide gedragingen te verduidelijken. Dit is van belang, omdat de gevonden resultaten laten zien dat sturend aandachttrichtend gedrag, in tegenstelling tot vasthoudend gedrag, niet samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling. In eerdere onderzoeken is zelfs een negatief verband gevonden (Graziano, Calkins, & Keane, 2011; Landry et al., 1998). Het is belangrijk om het onderscheid goed te kunnen maken, zodat moeders een juiste vorm van aandachttrichtend gedrag kunnen aanleren.

Echter, het is denkbaar dat sturend gedrag niet altijd negatief samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling. Mogelijk hebben kinderen die op jonge leeftijd al afhankelijker of sociaal gezien zwakker ontwikkeld zijn, baat bij sturend aandachttrichtend gedrag. Deze verwachting zou getoetst moeten worden, waardoor de noodzaak opnieuw benadrukt wordt om meer onderzoek te verrichten naar aandachttrichtend gedrag in het algemeen en het onderscheid tussen de twee vormen van dit opvoedgedrag.

Een andere belangrijke bevinding in deze studie is de mate waarin opvoedkenmerken samenhangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling. In eerste instantie werd gevonden dat zowel sensitiviteit als vasthoudend gedrag samenhangt met de sociaal-emotionele ontwikkeling van het kind. Echter, wanneer deze opvoedkenmerken samengenomen worden, blijkt sensitiviteit niet meer samen te hangen met de sociaal-emotionele ontwikkeling. Hieruit blijkt dat de samenhang tussen opvoedkenmerken en de sociaal-emotionele ontwikkeling kan veranderen wanneer opvoedgedragingen samengenomen worden. Dit geeft het belang aan van verder onderzoek naar combinaties van opvoedgedragingen en hoe deze samenhangen met de ontwikkeling van het kind.

Daarnaast geven eerdergenoemde bevindingen aan dat met name vasthoudend gedrag van belang is in de opvoeding. Dit brengt belangrijke maatschappelijke implicaties met zich mee. Gezien het feit dat problemen op sociaal-emotioneel vlak tal van negatieve consequenties hebben, is het van groot belang voor het kind dat deze problemen voorkomen worden. Uit de onderzochte interactie tussen sensitiviteit en vasthoudend gedrag blijkt dat met name kinderen van moeders die laag scoren op beide opvoedkenmerken meer risico lopen op het ontwikkelen van sociaal-emotioneel probleemgedrag. Echter, wanneer moeders laag scoren op sensitiviteit kan het effect hiervan op de sociaal-emotionele ontwikkeling worden opgevangen door een hogere mate van vasthoudend aandachttrichtend gedrag. Hieruit blijkt het belang van het aanleren van vasthoudend aandachttrichtend opvoedgedrag aan moeders. Mede gezien de verwachting dat dit gedrag makkelijker aan te leren is dan sensitiviteit, zou er maatschappelijk gezien meer aandacht moeten komen voor het aanleren van vasthoudend aandachttrichtend gedrag.

Samenvattend blijkt uit deze studie dat het van belang is om meer onderzoek te verrichten naar aandachttrichtend gedrag en het verschil tussen sturend en vasthoudend aandachttrichtend gedrag. Tevens is het zaak om te onderzoeken hoe combinaties van opvoedkenmerken samenhangen met de ontwikkeling van een kind. En bovenal blijkt dat vasthoudend aandachttrichtend gedrag, meer nog dan sensitief gedrag, aangeleerd moet worden om sociaal-emotioneel probleemgedrag te voorkomen. Hoewel deze studie weliswaar een eerste in dit onderzoeksgebied is en de nodige beperkingen kent, zijn de gevonden resultaten van groot belang voor de samenleving.

The Relation Between Parenting, Temperament and Socio-Emotional Development of Toddlers

Abstract

It's crucial for children to have a normal socio-emotional development. Children who lack socio-emotional skills often show more problematic behavior. Various research results show that children's socio-emotional development is related to the parenting behavior of their caretakers. In this study, the relationship between parenting, temperament and socio-emotional development of toddlers was studied. The sample consisted of fifty mothers with ages varying from 21 to 43, $M = 31.73$, $SD = 4.48$, and their 18 month old child, $M = 18.10$, $SD = .21$. Results of this study show that a high level of sensitivity of the mother is related to less problematic behavior of the child. Furthermore, it seems that children whose mothers display more maintaining attention-directing behavior develop more social-emotional skills. Directive attention-directing behavior is not related to the socio-emotional development of the child. In addition, the results indicate there is an interaction effect. The relationship between the maintaining attention-directing behavior on the socio-emotional development of the child depends on the level of sensitivity of the mother. Furthermore, negative affect of the child is not associated with sensitivity and attention-directing behavior of the mother. Further research is needed to clarify the relationship between attention-directing behavior of the mother and socio-emotional development of the child. Therefore, it is necessary to clarify the differences between maintaining and directive attention-directing behavior.

Keywords: parenting, negative affect, socio-emotional development, toddler

Referenties

- Ainsworth, M. D. S., Blehar, M., Waters, E., & Wall, S. (1978). *Patterns of attachment*. Hillsdale, NJ: Erlbaum.
- Bono, A. M., & Stifter, A. C. (2003). Maternal attention-directing strategies and infant focused attention during problem solving. *Infancy, 4*, 235-250.
doi:10.1207/S15327078IN0402_05
- Bronfenbrenner, U. (1989). *Who cares for children?* Paris: United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization.
- Bronfenbrenner, U., & Ceci, S. J. (1994). Nature-nurture reconceptualized in developmental perspective: A bioecological model. *Psychological Review, 101*, 568-586. doi:10.1037//0033-295X.101.4.568
- Calkins, S. D. (2002). Does aversive behavior during toddlerhood matter? The effects of difficult temperament on maternal perceptions and behavior. *Infant Mental Health Journal, 23*, 381-402. doi:10.1002/imhj.10024
- Caspi, A., Moffitt, T. E., Morgan, J., Rutter, M., Taylor, A., Arseneault, L., . . . Polo-Thomas, M. (2004). Maternal expressed emotion predicts children's antisocial behavior problems: Using monozygotic-twin differences to identify environmental effects on behavioral development. *Developmental Psychology, 40*, 149-161.
doi:10.1037/0012-1649.40.2.149
- Carter, A. S., Briggs-Gowan, M. J., & Ornstein Davis, N. (2004). Assessment of young children's social-emotional development and psychopathology: Recent advances and recommendations for practice. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 45*, 109-134. doi:10.1046/j.0021-9630.2003.00316.x
- Clark, L. A., Kochanska, G., & Ready, R. (2000). Mothers' personality and its interaction with child temperament as predictors of parenting behavior. *Journal of Personality and Social Psychology, 79*, 274-285.
doi:10.10371/0022-3514.79.2.274
- Collins, W. A., Maccoby, E. E., Steinberg, L., Hetherington, E. M., & Bornstein, M. H. (2000). Contemporary research on parenting. *American Psychologist, 55*, 218-232. doi:10.1037/0003-066X.55.2.218
- Coplan, R. J., Reichel, M., & Rowan, K. (2009). Exploring the associations between maternal personality, child temperament and parenting: A focus on emotions. *Personality and Individual Differences, 46*, 241-246.
doi:10.1016/j.paid.2008.10.011
- Davidov, M., & Grusec, J. E. (2006). Untangling the link of parental responsiveness to distress and warmth to child outcomes. *Child Development, 77*, 44-58.
doi:10.1111/j.1467-8624.2006.00855.x

- De Jong, M., Verhoeven, M., & Van Baar, A. L. (2012). *Parental Attention Direction*. Unpublished manuscript, Utrecht University, Utrecht, The Netherlands.
- Eisenberg, N., Cumberland, A., & Spinrad, T. L. (1998). Parental socialization of emotion. *Psychological Inquiry, 9*, 241-273. doi:10.1207/s15327965pli0904_1
- Eisenberg, N., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Guthrie, I. K., Murphy, B. C., & Reiser, M. (1999). Parental reactions to children's negative emotions: Longitudinal relations to quality of children's social functioning. *Child Development, 70*, 513-534. doi:10.1111/1467-8624.00037
- Eisenberg, N., Thompson Gershoff, E., Fabes, R. A., Shepard, S. A., Cumberland, A. J., Losoya, S. H., . . . Murphy, B. C. (2001). Mothers' emotional expressivity and children's behavior problems and social competence: Mediation through children's regulation. *Developmental Psychology, 37*, 475-490. doi:10.1037/0012-1649.37.4.475
- Feldman, R. (1998). *Coding interactive behavior*. Unpublished manual, Bar-ilan University, Ramat Gan, Israel.
- Feldman, R., Greenbaum, C. W., Mayes, L. C., & Erlich, S. H. (1997). Change in mother-infant interactive behavior: Relations to change in the mother, the infant, and the social context. *Infant Behavior and Development, 20*, 151-163. doi:10.1016/S0163-6383(97)90018-7
- Field, A. (2009). Everything you ever wanted to know about statistics. In A. Field (Ed.), *Discovering Statistics Using SPSS* (pp. 58). London: Sage.
- Gaertner, B. M., Spinrad, T. L., & Eisenberg, N. (2008). Focused attention in toddlers: measurement, stability, and relations to negative emotion and parenting. *Infant and Child Development, 17*, 339-363. doi:10.1002/ICD.580
- Graziano, P. A., Calkins, S. D., & Keane, S. P. (2011). Sustained attention development during the toddlerhood to preschool period: Associations with toddlers' emotion regulation strategies and maternal behaviour. *Infant and Child Development, 20*, 389-408. doi:10.1002/icd.731
- Grusec, J. E., & Davidov, M. (2007). Socialization in the family. In J. E. Grusec, & P. D. Hastings (Eds.), *Handbook of socialization: Theory and research* (pp. 284-308). New York: Guilford.
- Kiff, C. J., Lengua, L. J., & Zalewski, M. (2011). Nature and nurturing: Parenting in the context of child temperament. *Clinical Child and Family Psychology Review, 14*, 251-301. doi:10.1007/s10567-011-0093-4
- Klein, P. S., & Feldman, R. (2007). Mothers' and caregivers' interactive and teaching behavior with toddlers. *Early Child Development and Care, 177*, 383-402. doi:10.1080/03004430600551682

- Kochanska, G., Friesenborg, A. E., Lange, L. A., & Martel, M. M. (2004). Parents' personality and infants' temperament as contributors to their emerging relationship. *Journal of Personality and Social Psychology, 86*, 744-759. doi:10.1037/0022-3514.86.5.744
- Laakso, M. L., Poikkeus, A. M., Eklund, K., & Lyytinen, P. (2000). Social interactional behaviors and symbolic play competence as predictors of language development and their associations with maternal attention-directing strategies. *Infant Behavior & Development, 22*, 541-556. doi:10.1016/S0163-6383(00)00022-9
- Landry, S. H., & Chapieski, M. L. (1989). Joint attention and infant toy exploration: Effects of down syndrome and prematurity. *Child Development, 60*, 103-118. doi:10.2307/1131076
- Landry, S. H., Smith, K. E., Miller-Loncar, C. L. & Swank, P. R. (1998). The relation of change in maternal interactive styles to the developing social competence of full-term and preterm children. *Child Development, 69*, 105-123. doi:10.2307/1132074
- Landry, S. H., Smith, K. E., Swank, P. R., & Miller-Loncar, C. L. (2000). Early maternal and child influences on children's later independent cognitive and social functioning. *Child Development, 71*, 358-375. doi:10.1111/1467-8624.00150
- Leerkes, E. M., Blankson, A. N., & O'Brien, M. (2009). Differential effects of maternal sensitivity to infant distress and nondistress on social-emotional functioning. *Child Development, 80*, 762-775. doi:10.1111/j.1467-8624.2009.01296.x
- Lengua, L. J. (2006). Growth in temperament and parenting as predictors of adjustment during children's transition to adolescence. *Developmental Psychology, 42*, 819-832. doi:10.1037/0012-1649.42.5.819
- Maccoby, E. E. (2000). Parenting and its effects on children: On reading and misreading behavior genetics. *Annual Review of Psychology, 51*, 1-29. doi:10.1146/annurev.psych.51.1.1
- Mills-Koonce, W. R., Gariépy, J., Propper, C., Sutton, K., Calkins, S., Moore, G., & Cox, M. (2007). Infant and parent factors associated with early maternal sensitivity: A caregiver-attachment systems approach. *Infant Behavior and Development, 30*, 114-126. doi:10.1016/j.infbeh.2006.11.010
- Neitzel, C., & Stright, A. D. (2004). Parenting behaviours during child problem solving: The roles of child temperament, mother education and personality, and the problem-solving context. *International Journal of Behavioral Development, 28*, 166-179. doi:10.1080/01650250344000370
- Porter, C. L., Hart, C. H., Yang, C., Robinson, C. C., Olsen, S. F., Zeng, Q., . . . Yin, S. (2005). A comparative study of child temperament and parenting in Beijing, China

- and the western United States. *International Journal of Behavioral Development*, 29, 541–551. doi:10.1080/01650250500147402
- Power, T. G. (2009). Stress and coping in childhood: The parent's role. *Parenting: Science and Practice*, 4, 271–317. doi:10.1207/s15327922par0404_1
- Putnam, S. P., Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2006). Measurement of fine-grained aspects of toddler temperament: The Early Childhood Behavior Questionnaire. *Infant Behavior and Development*, 29, 386–401. doi:10.1016/j.infbeh.2006.01.004
- Putnam, S. P., Jacobs, J., Gartstein, M. A., & Rothbart, M. K. (2010, March). *Development and assessment of short and very short forms of the Early Childhood Behavior Questionnaire*. Poster presented at International Conference on Infant Studies, Baltimore, MD.
- Rothbart, M.K., & Ahadi, S.A. (1994). Temperament and the development of personality. *Journal of Abnormal Psychology*, 103, 55–66. doi:10.1037//0021-843X.103.1.55
- Rothbart, M. K., & Bates, J. E. (2006). Temperament. In N. Eisenberg, W. Damon, & R. M. Lerner (Eds.), *Handbook of child psychology: Vol. 3, Social, emotional, and personality development* (6th ed., pp. 99–166). Hoboken, NJ: Wiley.
- Scaramella, L. V., Sohr-Preston, S. L., Mirabile, S. P., Robison, S. D., & Callahan, K. L. (2008). Parenting and children's distress reactivity during toddlerhood: An examination of direction of effects. *Social Development*, 17, 578–595. doi:10.1111/j.1467-9507.2007.00439.x
- Shaffer, D. R. (2009). Aggression and antisocial conduct. In D. R. Shaffer, *Social and personality development* (pp. 284–322). Wadsworth: Cengage Learning.
- Smith, K. E., Landry, S. H., & Swank, P. R. (2000). The influence of early patterns of positive parenting on children's preschool outcomes. *Early Education & Development*, 11, 147–169. doi:10.1207/s15566935eed1102_2
- Squires, J., Bricker, D., Heo, K., & Twombly, E. (2001). Identification of social-emotional problems in young children using a parent-completed screening measure. *Early Childhood Research Quarterly*, 16, 405–419. doi:10.1016/S0885-2006(01)00115-6
- Squires, J., Bricker, D., & Twombly, E. (2002). *Ages and Stages Questionnaire: Social-Emotional (ASQ-SE)*. A parent-completed, child-monitoring system for social-emotional behaviors. Baltimore, MD: Brooks Publishing.
- Steelman, L. M., Assel, M. A., Swank, P. R., Smith, K. E. & Landry, S. H. (2002). Early maternal warm responsiveness as a predictor of child social skills: Direct and indirect paths of influence over time. *Journal of Applied Developmental Psychology*, 23, 135–156. doi:10.1016/S0193-3973(02)00101-6

- Van den Boom, D. C., & Hoeksma, J. B. (1994). The effect of infant irritability on mother-infant interaction: A growth-curve analysis. *Developmental Psychology, 30*, 581-590. doi:10.1037/0012-1649.30.4.581
- Vaughan, A., Mundy, P., Block, J., Burnette, C., Delgado, C., Gomez, Y., . . . Pomares, Y. (2003). Child, caregiver, and temperament contributions to infant joint attention. *Infancy, 4*, 603-616. doi:10.1207/S15327078IN0404_11
- Veenstra, R., Lidenberg, S., Oldehinkel, A. J., De Winter, A. F., & Ormel, J. (2006). Temperament, environment, and antisocial behavior in a population sample of preadolescent boys and girls. *International Journal of Behavioral Development, 5*, 422-432. doi:10.1177/0165025406071490
- Verhoeven, M., Junger, M., Van Aken, C., Dekovic, M., & Van Aken, M. A. G. (2007). Parenting during toddlerhood: Contributions of parental, contextual, and child characteristics. *Journal of Family Issues, 28*, 1663-1691. doi:10.1177/0192513X07302098
- Von Suchodoletz, A., Trommsdorff, G., & Heikamp, T. (2011). Linking maternal warmth and responsiveness to children's self-regulation. *Social Development, 3*, 486-503. doi: 10.1111/j.1467-9507.2010.00588.x